τὴν ἀνάγκη νὰ φύγουν ἀπὸ κεῖ γιὰ νὰ σώσουν τὴν ἀγάπη τους. Ἡ κοινωνία τους δὲ φτιάνετε μόνο μ' αὐτοὺς τοὺς δυό. Τὸ θέλει ἡ φύση ἡ ἴδια νὰ ζήσει ἡ ἀγάπη τους μέσα σὲ κόσμον, Ἡ τύχη τοὺς βοήθησε καὶ σώθηκαν.

Χάρηξε μεγάλα τὰ σύνορα τῆς τέχνης του ὁ κ. Ψυχάρης, γιατὶ μεγάλο εἶναι καὶ τὸ φιλοσοφικὸ πρόβλημα, ποὺ κατόπιασε νὰ λύσει. Τὸ μεγαλεῖό του ὅμως εἶναι ἡ ἁπλότητα. Ὅλα ἁπλὰ ἐκεῖ μέσα: ὁ ἥρωάς του, οἱ περιγραφές του, ἡ ψυχολογία του, οἱ διάλογοί του. Ἁπλὴ κ' ἡ ψυχὴ τῆς Μυριέλλας, τῆς νεράϊδας αὐτῆς, ποὺ θὰ μείνει μέσα στὴ θύμηση καθενοῦ σὰν ὄνειρο ξωτικό. Ἁπλὴ ἡ ὑπόθεση τόσο, ποὺ μόνο στοὺς ἀρχαίους νὰ βρίσκεις τὴν παρόμοια της. Κι' ὁ ἴδιος τὸ λέει. Τὸ λόγγο συλλογίστηκεν, ὅταν ἄρχισε νὰ γράφει τὸ ρομάντσο του καὶ τὸν ξαναδιάβασε. Ἂς ποῦμε ὅτι ἔγραψε κι' ὁ Ψυχάρης ἕνα παραμύθι μεγάλο, ἁπαλὸ σὰ νανούρισμα, κ' ἔβαλε μέσα σὲ κάθε ὁράση του κι' ἀπὸ ἕνα σύβολο γιὰ τὸ μεγάλο του πρόβλημα.

* *
*

Ποιὰ εἶναι ἡ τέχνη ἡ ξεχωριστή, ποὺ ἔχει ὁ κ. Ψυχάρης, ὅταν ἀρχίζεις νὰ διαβάζεις κάτι δικό του νὰ σὲ συνεπέρνει καὶ νὰ σὲ μπάζει ἀμέσως στὴ σκέψη του; Δισκολεύουμαι νὰ βρῶ τὴν ἀπάντηση. Μοῦ φαίνεται ὅμως, πὼς τοῦτο μπορεῖ νὰ εἴπεῖ κανένας: Σοῦ τὰ παρασταίνει ἔτσι τὰ πράματα, σοῦ τὰ λέει μὲ τέτοιον τρόπο, ποὺ νομίζεις πὼς εἶσαι κεῖ μπροστά, πὼς παρακολουθᾶς κάθε πράξη καὶ κάθε σκέψη τοῦ ἥρωά του συντροφικὰ μ' αὐτόν, πὼς μιλεῖς μαζί του, πὼς ζεῖς ἐσὺ ὁ ἴδιος τὴ ζωὴν αὐτουνοῦ. Τί ἄλλο παθαίνει κανένας, ὅταν διαβάζει «Τ' ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη;» Ἀκόμη καὶ στὶς περιγραφές του εἶναι τέτοιος ὁ κ. Ψυχάρης· σοῦ δείχνει τὸν κάθε τόπο τόσο ζωντανά, ποὺ θαρεῖς πὼς τόνε βλέπεις μπροστά σου, πὼς θὰ τόνε γνωρίσεις, ἅμα τύχει καὶ βρεθεῖς ἐκεῖ. Ἐπῆγε στοὺς τόπους, ποὺ ζουγραφίζει; Ὄχι βέβαια. Διάβασε μονάχα μερικὰ γεωγροφικὰ βιβλία. Μὲ ἀπὸ τὶς ξερὲς περιγραφὲς τῶ γεωγράφων ἔβγαλε κομάτια γιομάτα ποίηση καὶ ζωή· ζουγραφιες ποὺ δείγματα τέχνης περιγραφικῆς θὰ μείνουν. Τὸ ἴδιο ἔκαμε κι' ὁ Σατωμπριάν. Στοὺς περισσότερους τόπους, ποὺ περιγράφει στὰ βιβλία του καὶ λέει γιὰ τοὺς λαοὺς καὶ τὰ συνήθια τους, δὲν πῆγεν. Ἀπὸ ἄλλα βιβλία πῆρε κομάτια καὶ τὰ ξανάπλασε, τοὺς ἔχυσε ζωή. Μᾶς τὸ ἀπόδειξεν αὐτὸ ὁ Joseph Bédier στὸ βιβλίο του «Études critiques» (Paris 1903) χωρὶς γιὰ τοῦτο νὰ χάσει καθόλου κι' ἀπὸ τὰ θαμασμό, ποὺ εἶχεν ὡς τὰ τότες γιὰ τὸ Σατωμπριάν, ὅτι εἶναι μεγάλος τεχνίτης.

Δὲ μπορῶ νὰ μὴ φανταζόμαι κοσμοπολίτη τὸν κ. Ψυχάρη. Τέτοιονε μοῦ τόνε φανερόνουν τὰ βιβλία του: «Τὸ ταξίδι μου,» «Τὸνερο τοῦ Γιαννίρη» καὶ τελευταῖα τοῦτο τὸ ρομάντσο τόν. Ψυχὴ ἀνήσυχη ποὺ δὲν κατασταλάζει σ' ἕνα μέρος, ἀγκαλιάζει ὅλο τὸν κόσμο μὲ τὴ σκέψη του, μὰ ταξιδεύει κι' ὅλας. Μοῦ θυμίζει τὸ Στένταλ· ἔτσι κ' ἐκεῖνος ὅλα ἤθελε νὰ τὰ ἰδεῖ καὶ τοὺς ἥρωές του γιὰ ὅλα τοὺς ἔκανε νὰ σκέφτουνται.

Μὰ βρίσκω κι' ἄλλη ὁμοιότητα τοῦ Ψυχάρη μας μὲ τὸ Στένταλ. Ἔχουν κι' οἱ δυὸ τὴν ἀναλυτικὴ ψυχολογια· πιὸ πολλὴ ὁ δεύτερος, πιὸ βαθιὰ ὁ πρῶτος. Σπάνια μιλοῦν οἱ ἥρωές τους μ' ἄλλα πρόσωπα· ὅλο σκέφτονται, ὅλο μονάχοι τους σιγομιλοῦν. Ὅ, τι θὰ κάμουν, θὰ μᾶς τὸ ξηγήσουν πρῶτα ψυχολογικὰ οἱ ἴδιοι τους. Ἡ ἀλήθια εἶναι πὼς στὴ «Ζωὴ κι' ἀγάπη στὴ μοναξιά» περισσότερο ζουγραφίζει ὁ κ. Ψυχάρης, παρὰ ψυχολογεῖ ἀναλυτικά. Μὰ οἱ ζουγραφιές του δὲν εἶναι τίποτις ἄλλο παρὰ ψυχολογία βαλμένη σὲ πράξη. Θὰ δεῖτε τὸν Πετρογιάννη νὰ σκαλίζει τ' ὄνομά του ἀπάνου στὸ δέντρο μιὰ μέρα, ποὺ παντέρμος δὲν ἤξερε τὶ νὰ κάνει. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἁπλὴ πράξη, τὴ φυσικώτατη κι' ἀνιστόρητα σπαραχτικὴ, θὰ βρῆτε ὁλάκερο τὸ χαρακτῆρα τοῦ Πετρογιάννη. Θὰ διαβάστε παρακάτου τέσσερα μόνο λόγια: «ἔκλαιγε, ἔκλαιγε ὁλοένα· γιατί;» Μὰ θὰ νομίσετε πὼς διαβάζετε τέλεια ψυχολογικὴ ἀνάλυση. Ζουγραφίζει καὶ περιγράφει ὁ κ. Ψυχάρης κάθε μέρος τῆς Σάντα—Κλάρας καὶ τῆς Μασατιέρας μὲ πολλὴ λεπτομέρια· οἱ ζουγραφιὲς ὅμως αὐτές ἀντιποκρίνουνται πάντα σ' ἕνα βαθὺ συναίστημα· ὡς καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ Πετρογιάννη τὰ ξηγάει μὲ τὴ φύση ποὺ τὸν περιζόνει.

* *
*

Κοντὰ στὴ τέχνη τοῦ δασκάλου μας θὰ ξεχωρίσει μεσ' ἀπὸ τὸ καινούριο του ρομάντσο κ' ἕν' ἄλλο πρᾶμα: ἡ ἀγάπη του στὴν Ἑλλάδα. Ρωμιὸς εἶναι ὁ ἥρωάς του· γιατί; γιατὶ θέλησε νὰ δείξει μ' αὐτὸ πόσο πονάει τὴν πατρίδα του, νὰ δειξει πόσο θυμᾶται τὴν ὀμορφιὰ της πόσο σκέφτεται πάντα γι' αὐτή. Θὰ τὸ δεῖτε ὅταν ἀποδιαβάσετε τὸ ρομάντσο του. Θὰ τὸ νοιώσετε ὅταν προσέξετε καὶ στὴ γλώσσα του, ποῦ τὰ πλούτια της τά φανερόνει μὲ καινούρια δύναμη κι' ὀμορφιά· δὲ γράφω τίποτις γιὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, γιατὶ μπροστὰ στὰ ὅσα ὁ ἴδιος λέει στὸν ὑστερόλογό του, θάναι ἕνας ἀδύνατος ἴσκιος τὰ ὅσα μπορῶ νὰ εἰπῶ ἐγώ. Ἐκεῖνα θὰ σᾶς μείνουν βαθιὰ στὸ νοῦ, ὅπως θὰ σᾶς μείνει κ' ἡ ὀμορφιά, ἡ τέχνη, ἡ ἀλήθια τῆς «Ζωῆς κι' ἀγάπης στὴ μοναξιά.»

ΗΛΙΑΣ Π. ΒΟΥΤΙΡΕΙΔΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΦΥΛΛΟ ΤΗΣ 18 ΤΟΥ ΜΑΗ

ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟ ΡΟΜΑΝΤΣΟ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

— ΖΩΗ ΚΙ ΑΓΑΠΗ ΣΤΗ ΜΟΝΑΞΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΝΟΣ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟΥ ΡΟΜΠΙΝΣΩΝΟΥ

ΜΕΡΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

ΑΠΟ ΠΛΑΚΕΣ ΠΑΛΑΙΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ

ΣΕ ΜΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΟΥ 2904

1

Ἐδῶ κοιμᾶται μιὰ χορεία φοιτητάδες
Νανουρισμένη ἀπὸ δυὸ τρεῖς καθηγητάδες.

2

Ὁ Ἐπισκοπόπουλος ἐδῶ ἡσυχάζει· μὴ μιλᾶτε.
Γιατὶ στὴ γαλλικὴ ὁ νοῦς του ἀκόμα συλλογᾶται.

3

Μὲς στοῦ βαθιοῦ τοῦ λάκκου αὐτοῦ τὰ σκοτεινὰ κατώγια,
Μπῆκε ὁ βαθὺς Ξενόπουλος μὲ τὰ βαθιά του λόγια.

4

Ὁ Χατζηβράκης κοίτεται σ' αὐτὰ ἐδῶ τὰ ἐδάφη,
Ποῦ γνώριζε νὰ φλυαρῇ, μὰ ὄχι καὶ νὰ γράφῃ.

5

Ὁ Κλαίων εἶμαι ὁ Ραγκαμπὲς, καλὰ βαλσαμωμένος,
Καὶ μὲ Ἄλγη καὶ μὲ Ἴσαυρους σὰ μούμια φασκιωμένος.

6

Ἀφότου ἐδῶ κατέβηκε τὸ σῶμα τοῦ Βικέλα,
Μὲ τὸ Παρίσι πιὰ κι αὐτὸς δὲν ἔχει ἄμε κ' ἔλα

7

Αὐτὸς ὁ τάφος ποῦ εἶναι μέσα του φωνάζει,
Ὁ τάφος εἶναι τοῦ Καζάζη.
Ἀκόμα πόλεμο ζητάει χωρὶς φυσέκια
Καὶ μὲ τὰ λόγια φτιάνει ἀστροπελέκια.

Ἡ ΓΛΩΣΣΙΤΣΑ

ΜΑΡΙΓΩ.—(Ἀργὰ καὶ μὲ τόνο.) Ἡ κυρὰ μας τὴν ἀνάθρεψε τὴ Φιγένια σὰν νὰ ἤτανε παιδὶ δικό της. Ἡ δασκάλα ποῦ εἶχε μιὰ φορὰ γιὰ τὸ Σωτήρη, ὑστερώτερα ἔκανε μάθημα καὶ τῆς Φιγένιας. Κι ἅμα πῆγ' ἐκεῖνος στὸ σκολειὸ στὴν Ἀθήνα, ἡ Γαλλίδα ἔμεινε' ἐδῶ... γιὰ τὴ Φιγένια.

ΑΝΕΖΩ.—Τότε ἂς πάῃ νὰ πουλήσῃ τὰ γράμματά της στοὺς καθηγηταδες στὴν Ἀθήνα. Ὅμως ἡ κόρη ἡ δική μου δὲν ἔχει καμμιὰ ἀτιμία, τὸ δικό μου μέτωπο... εἶναι παστρικὸ καὶ γιὰ μένα δὲν μπορεῖ νὰ πῇ κανένας τίποτε· μὰ γιὰ τὴ μάννα αὐτηνῆς... ὅλοι δὰ τὴν ξέρομε ποιὰ εἶναι.

ΚΑΛΟΜΟΙΡΑ.—Ὅλη ἡ Κύρινθο τὴν ξέρει!...

ΑΝΕΖΩ.—Κι ἂν Φιγένια τῆς μοιάσῃ.

ΜΑΡΙΓΩ.—Ἡ Παναγιὰ νὰ φυλάξῃ τὸν ἀφέντη μου.

ΑΝΕΖΩ.—Ἡ Παναγιὰ νὰ τοῦ τὸ δώσῃ γιὰ τὸ ἄδικο ποῦ μοῦκαμε.

ΜΑΡΙΓΩ. - (Κλείνουσα μὲ τὸ χέρι τὸ στόμα τῆς Ἀνέζως.) Μπᾶ, στὰ ξύλα καὶ στὰ λιθάρια ἡ κατάρα σου! Θεὸς νὰ φυλάῃ τὸν ἀφέντη μου.

ΜΕΛΠΩ.—Ἀμὴν ὁ θεὸς νὰ τὸν φυλάῃ. Μὰ τί νὰ σᾶς πῶ... ἔπρεπε νὰ τὸν εἶχε συμβουλεύψει κανένας ὅταν ἦταν ἀκόμα καιρός, γιατὶ πάντα κατὰ μάννα κ' ἡ κόρη... ἔχομε τόσα παραδείγματα.

ΚΑΛΟΜΟΙΡΑ.—Ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ δὲν τὴν εἶχε ἀκόμα τὴν Ἑλένη κάποιος πλούσιος στὴν Κόρινθο;

ΜΑΡΙΓΩ.—Αὐτὸ δὲν τὸ ξέρω. Ξέρω μοναχὰ πῶς περπατεῖ στὰ σπίτια καὶ ρίχνει τὰ χαρτιά ..καὶ πουλάει μαγικά.

ΜΕΛΠΩ.—Ὁ κόσμος λέει ἀκόμα... στὴν Κόρινθο τ' ἄκουσα...πῶς τὴν εἶχε παλαιότερα ὁ ἴδιος ὁ γέρω Κορακᾶς... ζοῦσε μάλιστα τότε ἀκόμα κι ὁ δάσκαλος.

ΚΑΛΟΜΟΙΡΑ.—Τί βρῶμα!

ΜΕΛΠΩ.—Μὰ αὐτὸ δὰ τὸ ξέρει κ' ἡ Μαριγώ. Ἔκαμε χρόνια ὑπηρέτρια στὴν Ἑλένη. Τὸν καιρὸ ποῦ ζοῦσε ἀκόμα ὁ δάσκαλος.

ΥΠΗΡΕΤΡΙΑ.—(Ἔρχεται τρεχάτη ἀπὸ τὴ θύρα τοῦ διαδρόμου φεύγει μέσα ἀπὸ τὴ σάλα ἀπὸ τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ μπροσθινὴ θύρα.) Ὁ κὺρ Σωτήρης!

ΜΕΛΠΩ.—Ποῦ ἦταν σήμερα, τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου του;

ΚΑΛΟΜΟΙΡΑ.—Πρωΐ πρωΐ καβαλίκεψε κ' ἔφυγε. Πρὶν ἔβγῃ ὁ ἥλιος ἀκόμα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.— (Ἔρχεται ἀπὸ τὴ θύρα ποῦ ἐβγῆκεν ἡ ὑπηρέτρια, τρέχει ἀπὸ τὴ σάλα πρὸς τὸ διάδρομο καὶ χάνεται.)

ΑΝΕΖΩ.—(Πρὸς τὴ Μαριγώ.) Πότε ἔγινε αὐτὸ τὸ πρᾶμα;

ΜΑΡΙΓΩ.—(Τὴν κοιτάζει τρομάζουσα.)

ΑΝΕΖΩ.—Δηλαδὴ αὐτὸ τὸ πρᾶμα μὲ τὸν Κορακᾶ καὶ τὴ μητέρα αὐτηνῆς.

ΜΑΡΙΓΩ.—Δὲν ξέρω... τίποτα.

ΑΝΕΖΩ.— Μὰ εἶπαν δὰ πῶς ἤσουνα τότε στῆς Ἑλένης. Καὶ δὲν εἶσαι κιόλα τόσο κουτὴ σ' αὐτὰ τὰ πράματα.

ΜΑΡΙΓΩ.—Δὲν ξέρω τίποτα, διόλου.

(Ὁ Σωτήρης καὶ ἡ Ἰφιγένεια ἔρχονται μέσα ἀπὸ τὸ διάδρομο. Τὴν κρατεῖ ἀπὸ τὴ μέση. Οἱ γυναῖκες ἀρχίζουν πάλι τὴν ἐργασία.)

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.—Πόσο σ' ἐλαχτάρησα ὅλη τὴν ἡμέρα! Καὶ σὺ ἔφυγες χωρὶς νὰ μ' ἀποχαιρετήσῃς!

ΣΩΤΗΡΗΣ.—Τὴν ὥρα ποῦ ἔφυγα, ἐσὺ κοιμώσουν ἀκόμα, ἀγάπη μου.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.—Τὰ χτυπήματα τοῦ ἀλόγου σου μ' ἐξύπνησαν...

(Ἡ Μέλπω, ἡ Καλομοῖρα καὶ ἡ Μαριγὼ κρεμοῦν γυρλάντες στοὺς τοίχους).

ΣΩΤΗΡΗΣ.—(Κάθεται στὸν καναπέ.)